

הסכמי ממון בין בני זוג

תאריך : ינואר 2017

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה :

הנושא שבחרתי לעשות עליו את העבודה שלי הוא הסכמי ממון בין בני זוג .
בחרתי בנושא זה מכיוון שמתוך מקרה שאירע במשפחתי הבנתי עד כמה הסכם זה חשוב .
בטרם נישואיהם של הזוג אחד הצדדים לא הסכים לעשות הסכם ממון למרות שהשני
ביקש זאת , אך בכל זאת החליטו להתחתן .
בתקופת חיים המשותפים כבני זוג נשואים האישה קיבלה ירושה ובנוסף הדירה שחיו בה
הייתה שלה . לאחר שמונה שנים נקלעו שניהם לבעיות בזוגיות והאישה החליטה שהיא
רוצה להתגרש אך אין בניהם הסכם ממון , לכן ביקשה מבעלה שיעשו הסכם כדי שלא
תצטרך לוותר או לאבד את רכושה וכספה . למרות בקשתה הבעל סירב ומתוך כך היה
יכול לדרוש לפני הגירושים סכום מסוים מפני שלא היה הסכם אשר קובע את עניין הממון
בניהם . ומתוך כך האישה הפסידה סכום כסף נכבד כדי שיוכלו להתגרש כדין .

מתוך מאורע זה אני הבנתי עד כמה חשוב ונחוץ הסכם הממון בין בני זוג ולמדתי כמה הוא שומר על שני הצדדים לטובה .

נוסף על כך , הסכם ממון הפך להסכם נפוץ כאשר רוב הזוגות שעומדים להינשא או להתגרש משתמשים בהסכם ממון , לכן מודעות על חוקיי ההסכם והפנמתם מאוד חשובים ונחוצים בימינו .

מתוך סיבות אלו בחרתי בנושא הסכמי ממון בין בני זוג וארצה להחריב על כך בעבודתי .

תוכן עניינים :

4	מבוא	פרק ראשון
5-10	משפט עברי	פרק שני
11-18	משפט ישראלי	פרק שלישי
19	השוואה	פרק רביעי
20	סיכום	פרק חמישי

מבוא :

הסכם ממון הינו הסכם המסדיר את יחסי הממון בין בני הזוג והסכם זה או שינויו יהיו בכתב. מטרתו הוא לשמור על זכויות הבעל וזכויות האישה. ישנו הסכם ממון לפני נישואין והסכם ממון לפני גירושין. לפי תיקון מספר 3 לחוק (תשנ"ה 1995) הסכם הממון או שינויו יעשו על ידי בית המשפט לענייני משפחה(משפט ישראלי) או בית הדין הדתי שלו (משפט עברי). האישור ינתן כאשר הייתה הסכמה חופשית בין שני הצדדים בנוכחות בית המשפט או בית הדין.

עבודתי תעסוק בכמה סוגים של הסכם ממון – לפני נישואים, לפני גירושים וכתובה. ותחולק לפי משפט עברי ומשפט ישראלי.

בעבודתי אני אראה את עניין הכתובה לפי המשפט העברי – מה מקורה, מדוע קיימת, את הקשיים שהיו קיימים בה והפתרונות להם. אוכיח זאת על ידי ציטוטים מהמקורות התלמודיים ועל ידי ספרות המחקר המודרנית.

בנוסף אראה לפי המשפט העברי סוג שונה של קידושים ואת סדר יחסי הממון שבו.

במשפט הישראלי, אציג את הסדר איזון המשאבים – מה הוא אומר, מתי השימוש בו ואת החקיקה שלו.

נוסף על כך, אציג במשפט הישראלי את ההתנגשות בין שני הדינים – חוק הירושה וחוק יחסי הממון.

את המשפט הישראלי אראה לפי סדר של חקיקה בעניין הנושא, פסק דין הקשור וספרות אקדמית של אישים החוקרים בעניין.

את המקורות שבהם השתמשתי אציין בהערות שוליים וכן, בביבליוגרפיה.

1. הכתובה -

¹לשון הטור באבן העזר הלכות כתובות סימן ס"ט : "כשנושא האדם אישה יתחייב לה בעשרה דברים.. שלושה מן התורה , שארה , כסותה ועונתה . והשבעה מדברי סופרים .."

מכאן אנו למדים שראשיתה של מטרת הכתובה הופיעה בתנ"ך בתור זכויותיה של האישה במקרים של גירושים או מות הבעל. ישנם עשרה חובות שהבעל חייב לאשתו ושלושה מהם מהתנ"ך – מזונות , ביגוד ויחסי אישות . שאר החובות של הבעל לאשתו הם מדברי סופרים שכולם מתנאי בית דין והם – לרפאה אם חלתה , לפדותה אם נשבת , לקבורה אם נפטרה , והבעל נפטר אז חובתו שהיא תהיה ניזונה מנכסיו ויושבת בביתו כל הזמן שבו היא אלמנה . לפי כך אנו רואים שכל זכויות האישה הוסדרו חוץ מבעיה אחת . מה עושה האישה במקרה של גירושין או אם רוצה להינשא שנית לאחר מות בעלה ? לשם כך תקנו חכמים את הכתובה .

הכתובה היא מסמך שנלווה לקידושין ובו מפורט ההתחייבות הכספית של הבעל לאשתו במקרה שהאישה תגורש או תתאלמן . וזה כדי שלא יהיה קל לבעל לגרש את האישה . סכום הכתובה הינו סכום שיכול להספיק בשביל להסתדר ולהשתקם שוב בחיים . ולכן חכמים קבעו סכום מדויק "לבתולה מתאים ולאמנה מנה". בנוסף ,²שמעון בן שטח הוסיף והתקין שנכסי הבעל יהיו משועבדים לכתובת האישה כדי שלא תישאר האישה ללא כלום לאחר גירושים או מות הבעל . אך , למרות הסכום שנקבע כנראה זה לא הספיק כדי להשתקם עוד בימי רבותינו. לכן קבעו את תוספת הכתובה . היו מקרים בהם הגדילו את סכום הכתובה . וכתבו במשנה : "אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ולאמנה מנה אם רצה להוסיף מאה מנה יוסיף ." הגמרא מפרשת ומוסיפה שתקנה זו משמעותה לשפר את חיי הנישואים על ידי הבטחת מקור כספי לגרושה ולאמנה .

¹ לשון הטור באבן העזר הלכות כתובות סימן ס"ט

² שמעון בן שטח היה מראשי החכמים בתקופת אלכסנדר ינאי שהיה גיסו. הוא ויהודה בן טבאי היוו את הזוג השלישי.

כאשר מחליטים בני זוג להתחתן נכסיה של האישה עוברים לאחריותו של הבעל ובנוסף גם רכוש האישה באחריות הבעל אך אם הם מתגרשים או הבעל נפטר אז נכסים אלו חוזרים בשלמותם אל האישה. לנכסים אלו קוראים נכסי מלוג(נכסים) ונכסי צאן ברזל(רכוש). האישה אינה יורשת את בעלה לכן כאשר יש מקרה של גירושין או מות הבעל, מקבלת האישה את נכסי מלוג וצאן ברזל ואת סכום הכתובה עם התוספת בלבד.

מוסיפים במשפט העברי ומסבירים לנו שאם הבעל היה עשיר מאוד, יצאה האישה בהפסד כי הייתה יכולה לקבל יותר אילו הייתה יורשת אותו וכאשר לא יורשת יכול לצאת מצב שהיא לא קיבלה אפילו עשירית מכספו, נכנסו ורכוש. אבל אם היו הם משפחה ענייה או בינונית מצאו תקנות שאף גרעו מזכויות האישה במקצת תוך דאגה ליורשים האחרים.

וידועה³ תקנה טוליטולה (טור אבהע"ז סימן קי"ח): שכאשר מת הבעל אין האלמנה גובה מסכום כתובתה אלא ממחצית מה שהניח בנכסים והחצי השני יינתן לזוכה בירושת בעלה. ואם סכום הכתובה גדול ממחצית העיזבון מפסידה האלמנה את ההפרש. לעומת זאת אם סכום הכתובה קטן ממחצית העיזבון מקבלת כתובתה בלבד, זאת כמובן מחוץ לנכסים שהכניסה(מלוג וצאן ברזל) אשר שייכים לה בלבד. יש להניח שתקנה זו נובעת מן ההנחה שרעיון "שיתוף הנכסים" בין הבעל לאישה מקפח כאן את יורשי הבעל שכן כל חייה כבר נהנתה האישה מאספקת כל צרכיה על ידי הבעל, ותקנת טוליטולה דאגה ליורשים האחרים.

לסיכום, אנו מוצאים לפי המשפט העברי שהכתובה היא סכום מסוים שמתחייב הבעל לאשתו במקרה של גירושין או מות הבעל ומשמעותה לעזור לאישה בהתקיימות יום יומית לאחר מקרה כזה. סכום הכתובה יכול להיות גם מעל מה שנקבע " לבתולה מתאיים ולאמנה כמנה ". ומה שמקבלת האישה לאחר אחד משני המקרים הוא מדויק ולא יתר על כך. לפי תקנה זו האישה יכולה לצאת לפעמים בהפסד ולפעמים ברווח, תלוי בסוג החיים שלה.

³. תקנה טוליטולה (טור אבהע"ז סימן קי"ח)

2. יחסי ממון בקידושי קטנה –

קטנה יתומה או קידושי מיאון, קידושין אלו – אשר טיבם יתבהר להלן – נתקנו בידי חכמים (להבדיל מקידושי קטנה שיש לה אב, התקפים מן התורה). המוקד המרכזי של המאמר : ניתוח ההיבטים הממוניים של תקנת קידושי קטנה. קרי : "יחסי הממון בין הבעל ובין אשתו הקטנה".

אף על פי שתקנה זו כמעט שאיננה מעשית בימינו.

העיון בתקנה זו עשוי להוות דוגמא מצוינת לפער הקיים בין "מראית" פני הדברים ובין "עומקם". בהסתכלות ראשונית על יחסי הממון ביקושי קטנה, עשוי להתקבל רושם כי קיים חוסר שיווין וקיפוח חריף של האישה לעומת בעלה. ברם, הסתכלות מעמיקה יותר חושפת לפנינו את דאגתם של חז"ל :

"אביהם של יתומים" לבנות ישראל, תוך יצירת מערך נורמטיבי מתוחכם ומאוזן ביותר המבטיח את מעמדן.

ישנם כמה קשיים. סוג אחד של הקשיים נובע מכך שהמערכת הנורמטיבית של דיני המשפחה במשפט העברי מורכבת ביותר והיא כוללת מערך מסועף של חיובים הדדיים של בני הזוג שתוקנו בדורות שונים ובהם חיובים המוטלים על בן זוג אחד, ואינם מוטלים על בן הזוג השני.

עם זאת כאשר בוחנים את יחסי הממון שבין האישה לבעלה, דומה שכמה מקשיי ההתמודדות עם עמדת המשפט העברי נובעים מראייה צרה של הלכה ספציפית זו או אחרת, הנראית במבט ראשון כמקפחת את האישה. ברם, כאשר בוחנים את התמונה בשלמותה רואים כי אין התרשמות זו נכונה, הואיל וכנגד חיובי האישה כלפי בעלה מצויים בדרך כלל חיובים נגדיים של הבעל כלפי אשתו.

סוג שני של קשיים קשור למינוח המשפטי המקובל בחלק גדול ממקורות היסוד של המשפט העברי. מקובל לתאר את המשפט העברי כשיטת משפט פורמליסטית. אין ספק כי שיטה זו עשויה להתאפיין גם במינוח משפט "פורמליסטי", המתמקד בשורה התחתונה איך צריך לנהוג, אך אינה מבליטה בדרך כלל את הממד התכליתי – למה, ולשמה מה צריך לנהוג כך.

על פי מאמרו המחקרי של יובל סיני⁴ ניווכח כי קשה למצוא איזה רציונל או קו מנחה בבחינת היחסים ההמוניים בין הבעל ובין אשתו הקטנה שמיאנה בו . מבחינה מושגית משפטית יחסי הממון מעוררים קשיים רבים . מצד אחד – המיאון נתפס כפעולה העוקרת את הקידושין למפרע , אולם מצד שני – אין הדבר בא לידי ביטוי בבחינת יחסי הממון . מבחינת זכויותיו של הבעל – מחד גיסא , אחר המיאון זכאי עוד לזכויותיו הממוניות שהיה זכאי להן בעודו נשוי לה (מציאתה , מעשה ידיה , ירושתה , פירות ועוד) . אבל , מאידך גיסא – אין הוא מחויב להשיב לה את הזכויות הממוניות אשר הוא זכה בהן בעודו נשוי לה . מבחינת זכויותיה של האישה – כאן הדברים מסובכים יותר . מחד גיסא – אין האישה זכאית לעיקר הכתובה ולמזונות (אף אם ליוותה ואכלה בעת היותה נשואה) . אך מאידך גיסא , היא זכאית לתוספת כתובה וכן לתנאי כתובה , ולכל הפחות החיוב לזון את הבנות אשר לא נפקע אחר המיאון . נמצא כי יש דיסהרמוניה במעמדה של קטנה שמיאנה , אשר בחינה איסורית נחשבת כמי שלא נתקדשה מעולם והקידושין הופקע למפרע , אולם מבחינת היחסים המאונים יש שהופקעו ויש שלא הופקעו . הפתרון הפורמליסטי המקובל :

שיטת רבי חיים סולובייצ'יק⁵ – הבעייתיות הנזכרת באשר לפעולת המיאון וההשפעתו על יחסי הממון הביאה את רבי חיים הלוי סולובייצ'יק להצגת מבנה משפטי מעניין ומורכב . לדעתו , אין לומר כי המיאון עוקר את הקידושין רטרואקטיבית תוך ביטול כל ההתחייבויות שהיו משעת הקידושין עד שעת המיאון ואילך . לפי הגדרתו לפעולת המיאון , רבי חיים מבאר את דינה של בת הממאנת אשר אינה מפסידה מזונותיה , מפני ששעת יצירת החיוב של האב במזונותיה הייתה בשעת עיבורה של הבת .

⁴ מאמר "יחסי ממון וקידושין קטנה ל"מדיניות חקיקתית" בתלמוד – יובל סיני
⁵ הרב חיים הלוי סולובייצ'יק מכונה "רב חיים מבריסק" או בקצרה "רב חיים" – ט"ו באדר תרי"ג 1853 עד 1918 מדולי הדמויות הרבניות במאה ה-20 ואבי שיטת בריסק בלימוד התוררני .

לסיכום, מאמרו⁶ מסביר לנו על בחינת יחסי הממון שבין הבעל ובין אשתו הקטנה שמיאנה בו טומנת בחובה מוקשים רבים⁷. עם זאת, מצאנו שיש חוסר איזון במערך הרגיל, שהרי מצד אחד למיאון אופי רטרואקטיבי העוקר את הקידושין, ואף יש חיובים ממוניים אשר מתבטלים עקב המיאון. ראינו את פתרונו של רבי חיים שיכול לשמש דוגמה מצוינת לשני סוגי הקשיים האופייניים להתמודדות עם מקורות המשפט העברי לגבי סוגיות מעמד האישה. ומעמד הקטנה בנישואין ובמיאון – בפרט.

⁶ ראה הערת שוליים מס' 4

⁷ אשר הוזכרו בתחילת המאמר.

1. קביעת מועד הקרע(איזון המשאבים) :

הסדר איזון משאבים הוא הסדר רכוש המפריד בין נכסי בני הזוג בזמן הנישואין עד פקיעת הנישואין. עם זאת, בית המשפט רשאי להורות על ביצוע הסדר איזון משאבים גם לפני פקיעת הנישואין. ישנם כמה מקרים בהם יקדימו את הסדר איזון המשאבים, אך אנו נתמקד במקרה כאשר קיים קרע בין בני הזוג.

החקיקה :

⁸ חוק יחסי ממון בין בני זוג תשל"ג-1973 סעיף 5 :

(א) הזכות לאיזון משאבים לפי סעיף 5 תהיה לכל אחד מבני הזוג אף בטרם פקיעת הנישואין אם הוגשה בקשה לביצועו של הסדר איזון המשאבים לפי פרק זה והתקיים אחד מהתנאים המפורטים להן :

(2) קיים קרע בין בני הזוג או שבני הזוג חיים בנפרד אף אם תחת קורת גג אחת במשך תקופה מצטברת של תשעה חודשים לחות מתוך תקופה רצופה של שנה. בית המשפט או בית הדין רשאי לקצר את התקופה האמורה בפסקה זו אם ניתנה החלטה שיפוטית המעידה על קיומו של קרע בין בני הזוג.

פסק דין :

⁹תאריך : 20.11.14

בית המשפט לענייני משפחה – נצרת

שופטת : ג'מילה גיבארין כליפה

התובעת : א.ש

הנתבע : א.ש

⁸ חוק יחסי הממון בין בני זוג תשל"ג 1973 סעיף 5
⁹ פסק דין לקוח מאתר המשפט הישראלי "PsakDin"

עניינה של החלטה זו בשאלת קביעת "המועד הקובע" לצורך איזון משאבים, בין בני זוג אשר נישאו בשנת 1996 וטרם התגרשו. בגדרי תביעה לשמירת זכויות ואיזון משאבים, התגלעה מחלוקת בשאלת המועד הקובע לצורך איזון משאבים, כאשר לשיטת התובעת המועד הינו 15/8/2013 בו עזב הנתבע את בית המגורים ואילו הנתבע טוען למועד מוקדם יותר ל-7/2012 ולכל היותר סוף 2012; הצדדים הגישו תצהירים בשאלה זו ונחקרו בגינם, הצדדים כאן נישאו זל"ז בשנת. כאשר באי כוח הצדדים סיכמו את טענותיהם בעל פה 1996 ומשכך חל עליהם משטר של איזון משאבים הקבוע בחוק יחסי ממון בין בני זוג התשל"ג 1973 (להלן: "חוק יחסי ממון"). בני הזוג כאן, לא עשו הסכם ממון ומשכך, יראום כמסכימים להסדר איזון המשאבים כמפורט בחוק (ראה סעיף 3 (א) לחוק וע"א הפסיקה הכירה באפשרות הקדמת מועד הקרע וזאת לפי הנסיבות: 1229/90 חנוך. בע"א 809/90 לידאי נ' לידאי, נקבע כי המועד הקובע להערכת הרכוש המשותף לצורך חלוקתו הוא "המועד שבו מפסיקים בני-זוג לנהל קופה משותפת ושממנו ואילך הם נוהגים לפי הכלל של "שלי-שלי ושלך-שלך". בפסק דין זה, לא חל חוק יחסי ממון, אך לסיכום: הנתבע ועל אף רצונו להתגרש, על אף דומני כי ניתן ללמוד ממנו גם לעניינו שמערכת היחסים ביניהם לא היו כליל השלמות, הוא המשיך בניהול חיים משותפים עם התובעת וילדיהם עד שעזב את בית המגורים ב-8/2013.

לדידי, בבחינת מועד הקרע יש לייחס משקל לאיכות הקשר וחיי הזוגיות בין הצדדים, אך סבורני כי העדרם של חיי זוגיות מליאים, אינו שולל חיי שותפות. במהלך תקופה זו ועל אף הסכסוכים שפקדו חיי הצדדים, לא שוכנעתי ולא התרשמתי כי ארע קרע או פירוד של ממש בין הצדדים, או הייתה "שבירת כלים" מוחלטת, שאחריהם הצדדים התנהלו כזרים אחד לשני ובפירוד מוחלט. ראיה היא כי אחרי המשברים, המסגרת המשפחתית לא התפרקה והם המשיכו בניהול חיים משותפים תחת אותה קורת גג, קיום יחסי מין וניהול משק בית כיחידה כלכלית אחת, כבעבר.

מכאן נובע שמקרים חריגים בהם הזוג נפרד בנסיבות כאלה או אחרות ולא התגרש, עדיין יש באפשרותו לעשות את הסדר איזון המשאבים כאשר לא עשו הסדר ממון, אך זאת רק בתנאי שיקבעו קודם לכן את מועד הקרע בניהם.

על פי מאמרו¹⁰ של מנשה שאוה¹¹ "המועד למימוש הזכות לאיזון המשאבים שבחוק יחסי ממון בין בני זוג תשל"ג-1973" הנכתב ביוני 1999. אנו מוצאים שהחוק לקביעת מועד הקרע במקרים של לפני פקיעת הנישואין אין הוצא לחוק מלכתחילה. במאמרו של מנשה שאוה הוא מסביר על ההצעה לתיקון החוק, שאיזון המשאבים יינתן לא רק בפקיעת הנישואין אלא גם לפניו במקרים המצריכים זאת. וכך מסביר זאת:

"על רקע זה המלצתי בעבר לתקן את החוק על ידי הסמכת בית המשפט או בית הדין הדתי להפעיל על פי שיקול דעתו את הסדר איזון המשאבים במקרה של קרע עמוק והתערערות בחי הנישואין, הגם שאין בני הזוג מגיעים לגירושין בשל סיבות שונות... הענקת סמכות זו יש בה לדעתנו כדי למנוע ניצולו של הסדר איזון המשאבים כאמצעי ללחץ ולסחיטה במלחמת ההתשה בין בני הזוג המתגרשים"

הצעת חוק זו בשנים קודמת הייתה רק בגדר הצעה ונשללה. רק בשנים של לאחר מכן החליטו לקבוע שהסדר איזון המשאבים יהיה על פי מועד הקרע ולא רק לפי פקיעת הנישואין.

פרופסור מנשה שאוה מציע תיקון לחוק יחסי ממון לפי סעיף 5 ומוסיף בסעיף זה את 55 שיקבע:

5(ג) "לעניין סעיף זה פקיעת הנישואין עקב גירושין" – לרבות פסק דין סופי של בית דין דתי מוסמך הפוסק גירושין, ביטול נישואין או חיים בפירוד".
אחת מנימוקיו הייתה כך:

"¹²הסדר איזון המשאבים שקבע המחוקק הישראלי בחוק שעיקרו שיתוף אובליגטורי דחוי למועד פקיעת הנישואין הוא הסדר טוב וראוי הנוהג כאמור לעיל ברוב מדינות המערב הנאורות. זהו הסדר שהומלץ הן בוועדות זוסמן והן בוועדות שינבויס וזכה

¹⁰ המועד למימוש הזכות לאיזון משאבים שבחוק יחסי ממון בין בני זוג – 1973

¹¹ פרופסור מין המניין הפקולטה למשפטים אוניברסיטת תל אביב

¹² מאמרו של מנשה שאוה עמוד 6

בתמיכה ברורה של השופטים טל ושטרסברג כהן בעניין יעקובי . מה שיש צורך לתקן
אצלנו בשל כפיפות דיני הגירושין בישראל לדינים הדתיים , החלים בתור הדינים האישיים
של אזרחי המדינה הוא - המועד למימוש הזכות לאיזון המשאבים . לפיכך יש לאפשר
מימוש זכות זאת אף לפני מתן הגט בנסיבות מיוחדות המצדיקות זאת , כגון סירובו של
בעל יהודי – מתוך שיקול סחטנות או שרירות לב לציית לפסק דין של בית דין רבני
המחייב או כופה אותו לתת גט לאשתו ...” .

מנשה מוסיף ומסביר שיש בהצעתו כדי להסיר את חששותיהם של נציגי המפלגות הדתיות
שכן אם בית הדין הרבני נותן פסק דין סופי לגירושין משמע שאין מקום לדבר על שלום
בית . מדובר כאן במשפחה שנמצאת כבר בפועל בשלב הפירוק . בצדק כותב השופט טל כי
במקרה כזה ” לא פירוק השיתוף יביא למשפחה , כמו שעלול לקרות על פי חזקת השיתוף
אלא פירוק המשפחה הוא שיביא לחלוקת הרכוש . לשון אחר , לא כל גחמה חולפת של
אחד מבני הזוג תאפשר לו פירוק השיתוף בנכסים וממילא פירוק המשפחה אלא רק מצב
של שבר ממשי שהוכר על ידי ערכאה משפטית .

לסיכום , מועד קביעת הקרע ניתן במקרים חריגים כאשר נפרדו הזוג ללא גירושין לפרק
זמן מסוים . מועד הקרע עוזר בלקדם את הסדר איזון המשאבים , כלומר , כאשר הזוג
נפרד ואין להם הסכם ממון , צריכים הם לקבוע קודם את מועד הקרע ולאחר מכן לעשות
את הסדר איזון המשאבים .

2. חוק יחסי ממון וחוק הירושה – התנגשות דינים :

נמצא שישנה התנגשות בין חוק הירושה התשכ"ה-1965 לבין חוק יחסי ממון בין בני זוג התש"ל"ג-1973 .

ישנם שתי חזיתות להתנגשות . האחת – האפשרות לעשות עסקה בירושה . השנייה – האפשרות להעניק מתנה על מנת שתוקנה לאחר מות הנותן .

כלומר , חוק יחסי ממון מאפשר לבני זוג לעשות זה עם זה עסקה בירושתם¹³ , בעוד שחוק הירושה רואה עסקה כזו עסקה בטלה¹⁴ . כמו כן , חוק יחסי ממון מאפשר לבני זוג לתת מתנה זה לזה על מנת שתוקנה למקבל רק לאחר מות הנותן¹⁵ , בעוד שחוק הירושה שולל את תוקפה של מתנה כזו אלא אם נעשתה בצוואה¹⁶ .

פסק דין של בית המשפט המחוזי :

התעוררה מחלוקת שופטים ביחסי הגומלין שבין חוק הירושה לבין חוק יחסי ממון . הדבר היה בערעור משפחה¹⁷ שנדון בבית המשפט המחוזי בבאר שבע בפני הרכב השופטות הנכבדות ש' דברת , צ' צפת ור' ברקאי .

עיקר העובדות שנסקרו בפסק הדין היו : המערערים הם ילדי המנוח , מנישואיו הראשונים . המשיבה היא אשתו השנייה של המנוח . המנוח והמשיבה ערכו הסכם ממון אשר לא אושר על ידי בית המשפט בו נקבע בין היתר כי "מוסכם בזה בין הצדדים כי הדירה...תהיה שייכת כולה גם בעתיד לצד א ולצד ב אין ולא תהיה כל זכות שהיא לגביה עקב החיים המשותפים שמנהלים שני הצדדים...אם ילך צד א לעולמו לפני צד ב לא תהינה לצד ב כל זכות בנכסי א "

המנוח נפטר מבלי שהשאיר אחריו צוואה . המשיבה הגישה בקשה למתן צו ירושה וביקשה לקבל מחצית מעיזבון בעלה המנוח , לרבות מחצית הדירה עליה הוסכם בהסכם הממון , כי אם ילך הבעל לעולמו לפני האישה לא תהינה לאישה כל זכות בנכסי הבעל .

¹³ סעיף 1 לחוק יחסי ממון

¹⁴ סעיף 8(א) לחוק הירושה

¹⁵ סעיפים 1-16 לחוק יחסי ממון

¹⁶ סעיף 8(ב) לחוק הירושה

¹⁷ עמ"ש (ב"ש) 28507-10-10 א.צ. נ' א.מ. אתר נבו , ניתן ביום 11.9.2011

המערערים –ילדי המנוח – הגישו התנגדות לבקשה על סמך הסכם ממון שהדיר את המשיבה מעיזבון אביהם . בית המשפט לענייני משפחה דחה את התנגדות ילדי המנוח וקבע שהמשיבה תירש מחצית מכלל עיזבון בעלה , לרבות מחצית זכויות המנוח בדירה . מכאן הערעור .

דעת הרוב סברה , כי אין מתקיימת תחרות בין שני החוקים , כי אין מתקיים "מאבק" בין שני החוקים וכי פרשנות ראויה יוצרת הרמוניה חקיקתית המיישבת בין שני החוקים והתאמתם . דעת הרוב סברה כך מכיוון שחוק יחסי ממון תוחם ושולט על היקף העיזבון מכוח החיים המשותפים , לעת פקיעת הנישואין , ואילו חוק הירושה קובע את זהות הירושים ואת חלוקת העיזבון .

משמע , חוק הירושה וחוק יחסי ממון אכן מתנגשים בשני עניינים : 1. "הסכם בדבר ירושתו של אדם" חוק הירושה מבטל הסכם זה ואילו חוק יחסי ממון מאפשר הסכם זה . 2. התחייבות אדם להעניק לבן זוגו מתנה על מנה שתוקנה לאחר מות הנותן – חוק הירושה מבטל זאת , חוק יחסי ממון מכשיר .

ההלכה המנחה שניתנה על ידי בית המשפט המחוזי קובעת שאין מאבק בין החוקים ואין חוק יחסי ממון צריך לגבור על חוק הירושה .

על פי מאמרו¹⁸ של עו"ד ניסים שלם , הינו סובר שאין הדברים כך . ושההלכה שנקבעה על פי דעת הרוב לא נדרשה להכרעה בסכסוך . השופטות לא היו צריכות לדון בשאלה המשפטית בדברי יחסי הגומלין בין שני החוקים .

זה מכיוון שהסכם הממון לא אושר – לא ניתן לדון בתקופה של עסקה בירושה הנוגדת את חוק הירושה אלא אם נתמלאו היסודות הנותנים גושפנקא לעסקה בירושה על פי חוק יחסי ממון . ובנוסף על כך , ההוראה שנקבעה בהסכם ממון שלא אושר הייתה הוראה על דרך השלילה . ולבסוף , סדר הפטירות היה מאוד רלוונטי – הסכם הממון לא היה סימטרי בהתייחסותו לנכסים שהיו לכל אחד מבני הזוג . אבחנה זו לא מצאה כל ביטוי בפסק הדין .

¹⁸ מאמרו "חוק הירושה וחוק יחסי ממון – מאבק או הרמוניה" סעיף 8 סוכות תשע"ב

היזון בין חוק יחסי הממון ובין חוק הירושה –

הדברים הללו נכוחים הם , ככל שהם מכוונים להיזון שבין הוראות חוק יחסי ממון ובין חוק הירושה , אכן זכויות האישה מכוח חוק יחסי הממון בינה לבין בעלה מגובשות לעת מות הבעל את עיזבון הבעל . זכויות בעל מכוח חוק יחסי הממון בינו לבין אשתו מגובשות לעת מות האישה את עיזבון האישה . נקודת ההשקה בין שני המרחבים היא יום מותו של בן הזוג .

ואולם הדברים הללו אינם נכונים , נוכח הזכות שקובע חוק יחסי ממון לאדם לעשות עסקה בירושה עם בן זוגו – בניגוד לחוק הירושה .

אבל , אדם רשאי לעשות עסקה עם בן זוגו שתקפה לאחר מותו . התוצאה היא שזכות בן הזוג המתקשר בעסקה במסגרת הסכם ממון , גוזרת את היקף עיזבון רעהו . למעשה הסכם ממון שעורכים בני זוג בחייהם גוזר את היקף עזבונו של כל אחד מהם לעת פקיעת הנישואין עקב מות אחת מהם הסכם ממון שגוזר את היקף עזבונו של אדם אינו אלא הסכם שיש בו עסקה בירושה .

עם זאת אנו מוצאים שחוק יחסי ממון מכיר בתוקפו של הסכם ממון שיש בו עסקה בירושה .

הסכם ממון שערכו בני זוג , שבו הסדירו יחסי ממון בניהם במקרה של פקיעת נישואין עקב מוות , גוזר את היקף עזבונו של כל אחד מהם . על כורחך , נמצאת למד שהסדר כזה הוא עסקה בירושה . עסקה זו נוגדת את עקרון החופש לצוות , עקרון העובר כחוט השני בחוק הירושה . כלומר , הסכם שערכו בעל ואישה עשוי לגזור את היקף עזבונו ואת זהות נכסי עזבונו של כל אחד מהם . הסכם כזה מגביל את החופש שחוק הירושה מעניק לכל אחד מהם – החופש לצוות את רכושו . שהרי חוק יחסי ממון מזכה אדם ברכוש רעהו , אותו רכוש שברצונו להוריש לאחר צו שציווה אותו כבר לאחר .

לדוגמא : בהסכם ממון בני זוג מסכימים , כי לעת פקיעת הנישואין עקב מוות , דירת המגורים תהייה קניינה של האישה ואילו עסקי הבעל יהיו קניינו . עם מות מי מבני הזוג עיזבון הבעל לא יכלול את זכויותיו בדירה ועיזבון האישה לא יכלול את זכויותיה בעסק . אם

יחפוץ הבעל , לדוגמא , לצוות את זכויותיו בדירת המגורים – לא יוכל לעשות כן נוכח התחייבותו בהסכם ממון , כי זכויותיו יעברו לאשתו לעת פקיעת הנישואין עקב מותו . הדברים יפים גם למקרה שהאישה תבקש לצוות את זכויותיה בעסקי בעלה .

אין ספק כי בדוגמא זו בני הזוג עשו עסקה בירושתם , בסכמות וברשות והעסקה הינה בעלת תוקף . אלמלא היו הצדדים המתקשרים "בני הזוג" לא היה תוקף להתקשרותם .

השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי וסיכום העבודה :

על פי האמור לעיל ניתן למצוא שיש שוני בהסכמי ממון בין בני זוג לפי המשפט הישראלי ולפי המשפט העברי , וכמו כן ישנו גם דמיון בניהם .

במשפט העברי ראינו את נושא קידושי קטנה , איך מתקיים הסכם ממון בין הקטנה לבעלה ומה הקשיים¹⁹ שבדבר . מצאנו שבדורות הקודמים היה ניתן לחתן קטנה (בתקופה זו הכוונה מתחת לגיל 12) אפילו ללא רצונה . ואילו לפי המשפט הישראלי לא מתקיים הסכם ממון בסיטואציה כזו מפני שחל איסור של קידושי קטנה , כלומר , אסור לחתן אישה שמתחת לגיל 17 וכך גם לגבר . רק במקרים חריגים מתיר בית המשפט לענייני משפחה לנישואים בין קטינים²⁰ .

לעומת זאת , ישנו דמיון בין המשפט העברי למשפט הישראלי לגבי עניין הכתובה .

הכתובה היא סוג נוסף של הסכם ממון בין בני זוג . לפי המשפט העברי מעמדה המשפטי הוא כדי לשמור על זכויותיה של האישה במקרה של גירוש או מות בעלה .

כך גם במשפט הישראלי , הכתובה היא חלק מתהליך הנישואים החוקיים במדינת ישראל.

הכתובה משמשת כמסמך הקובע את הסכום בו מתחייב הבעל לאשתו כאשר יפקעו הנישואין וזכותה של האישה לדרוש סכום זה .

משמע , המשפט הישראלי הולך על פי המשפט העברי בעניין הכתובה וכל הנלווה אליה הוא דומה בניהם . כגון : תוספת הכתובה : הבעל יכול לרשום כל סכום שברצונו .

לסיכום , בעבודתי נמצאו התשובות לשאלות המובאות במבוא .

ראינו את סוגי הסכמי הממון בדרכים שונות , גם לפי העברי וגם לפי הישראלי , את המקורות שלהם ואת הפירושים לכך ונתתי הסבר על פי פסקי דין שקראו ב10 שנים האחרונות .

¹⁹ ראה עמוד 7

²⁰ לפי חוק גיל הנישואין, תשי"א-1950

ביבליוגרפיה :

חקיקה

חוק גיל הנישואין, תשי"א-1950

חוק הירושה, תשכ"ה - 1965

חוק יחסי הממון בין בני זוג תשל"ג 1973

פסיקה

בית המשפט המחוזי

ע"א 809/90 לידאי נ' לידאי

עמ"ש (ב"ש) 28507-10-10 א.צ. נ' א.מ. אתר נבו, ניתן ביום 11.9.2011

מאמרים

"יחסי ממון וקידושי קטנה ל"מדיניות חקיקתית" בתלמוד – יובל סיני

עו"ד ניסים שלם "חוק הירושה וחוק יחסי ממון – מאבק או הרמוניה" סעיף 8 סוכות תשע"ב

משפט עברי – ספרות הפסיקה

לשון הטור באבן העזר הלכות כתובות סימן ס"ט

תקנה טוליטולה (טור אבהע"ז סימן קי"ח)

